زیندوی کوری بیدار

(حی بن یقظان)

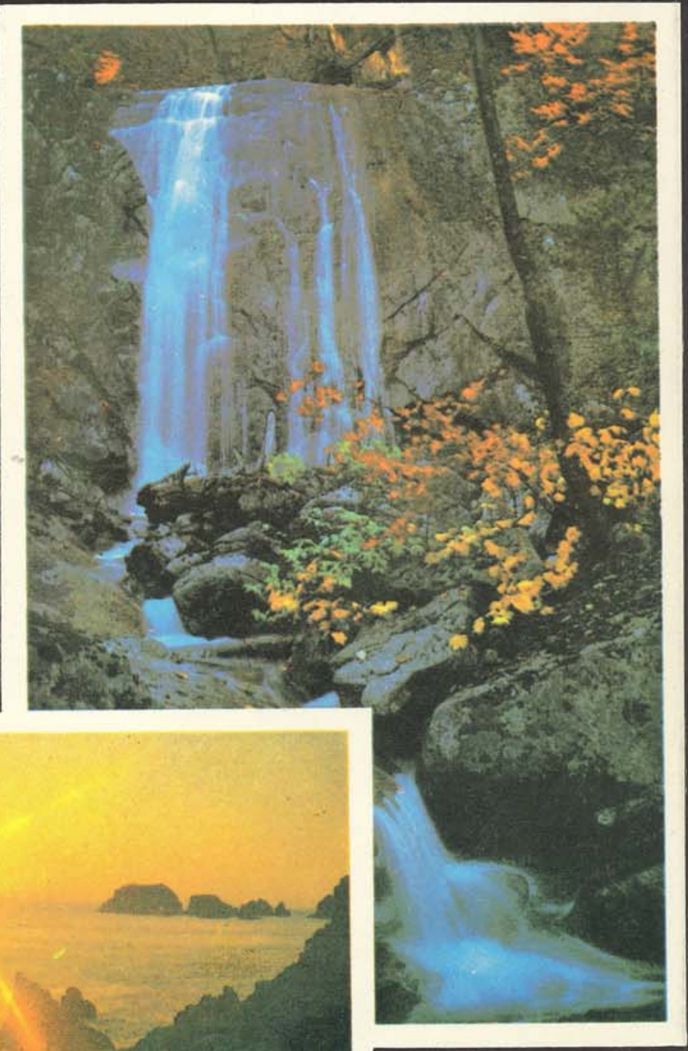

نوسراوی:
کوری توفه‌یل ئه‌نده‌لوسی

وه‌رگیر بو کوردی:
محه‌مه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پول)

وه‌رگیرانی:
عه‌بدولکه‌ریم بی‌ئازار شیرازی

زیندوی کوری بیدار

(حی بن یقظان)

این کتاب با تسهیلات مادی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی چاپ شده‌است.

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

زیندوی کوری بیدار
نوسراوی:کوری توفه‌یل ئه‌نده‌لوسی
وه‌رگیرانی: عه‌بدولکه‌ریم بی‌ئازار شیرازی
وه‌رگیرانی‌بوکوردی: محه‌مه‌د صالح ئیبراهیمی (شه پول)
چاپی: یه‌که‌م ۱۳۷۴
تیراژ:۳ هه زار دانه
چاپی و بلاوه‌ی:نویسنگه‌ی به‌لاوه‌ی فه‌رهه‌نگی ئیسلامی

فروشگاه مرکزی: خیابان فردوسی، روبه‌روی فروشگاه شهر و روستا. تلفن: ۳۱۱۲۱۰۰
فروشگاه شماره یک: میدان انقلاب، بازارچه کتاب. تلفن: ۶۴۶۹۶۸۵
فروشگاه شماره دو: میدان نیاوران(شهید باهنر)، جنب مهمانسرای وزارت امور خارجه. تلفن: ۸۰۳۲۲۷۲
فروشگاه شماره سه: میدان حسن آباد، فروشگاه اتکا. تلفن: ۶۴۶۹۸۲۷

بسم الله الرحمن الرحيم

بەناوی خوای دەهەندەو دڵلاوێن

سەرەتا

پەراوەی (زیندوی کوری بێدار) نوسراوی هۆزانی مەزنی ئیسلام، کوڕی توفەیل ئەندەلوسی کە لەئاخری سەتەی پێنجەمەی مانگیدا ژیاوە.

ئەم پەراوە زیاترلە١٢جار لەوڵاتە ئوروپایەکاندا وەرگێڕدراوەو چاپکراوە ئوروپایان زیاتر لە مسڵمانان کەڵکیان لەمە وەرگرتوە، زۆرێ لە پەرتوک و چریکەی خۆیان لەمە هەڵ گۆیزتوە، لەهەندێ لە زانکۆکانی ئوروپا لانی کەم بۆ بەشێ لەپەراوی زانکۆیی بۆ خوێندکارانی خۆیان کەڵک لەم کتێبە وەردەگیردرێ.

لەم چریکە جوانەو پڕناوەروکەدا سێ کەسایەتی ئاینی و زانستی لەحاند یەکترا دەبیندرێن کە نیشانەی سێ خەتی هزری جیاجیایە لە ئێستاو رابوردوا.

١ـ کەسایەتێکی شەرعزان کە لەشەریعەتی پێغەمبەران بەیرەوی دەکاو خەڵکیش پەیرەوی ئەون و بەقسەی ئەو دەکەن.

۲ـ کەسایەتێکی زانا کە لەئەقڵ پەیرەوی دەکاو داخوازی تەئویلو فەلسەفەی ئاینە.

۳ـ کەسایەتێک کە بەخۆرسکو بەدڵ لەجیهانی مەحسوسو خۆکرد بەدنیای ژیریو لەعالەمی ژیری بەچاوی عیرفانو حوزورگەیوەتە لەقای خوا.

وەئەم دو زانایە لەبیرو رای شەرعزانەکە، رەخنەیان هەیەو لایان وایەکە ڕێگای راست هەر ئەوەیە کە پێغەمبەرانو زانـایان پـێیدا رۆیشـتون. ئـەسڵی ئـەم کـتێبە کەوەرگێر کەڵکی لێوەر گرتوە چاپی میصرە کە دوکتور ئەحمەد ئـەمین خـۆشی کردوە. هەروا تەرجەمەی ئینگلیسیو وەرگێڕراوی ئوستاد بەدیع زەمان فروزانفەر.

چەند ساڵ پێش کورتەیێ لەم کتێبە بە هۆی وەگێڕ بۆ زانکۆی مەکگیلی کانادا بەئینگلیسی وەرگێڕدراوەو ئێستاکورتەیەک لەوە بەوێنەی وێنەدار بەزمانی فارسی سادە بەخوێنەرانی بەرێز بەتایبەت خوێندکاران پێشکەش دەکرێ.

عەبدولکەریم بێ ئازار شیرازی ۱۳۶۰

بەناوی خوای دەهندەو دڵ لاوێن

سەرەتا

کوڕی توفەیل، ئەبوبەکر محەمەد، کوڕی عەبدولمەلیک کوڕی محەمەد قەیسی ناودار بە(اِبْنُ طُفَيْلْ)فەیلەسوف، پزیشک، هۆنەر، وەزیرو فەقیهی ئەندەلوسی لە١١٠٢ز لە بورشانە لەدایکبوەو لە١١٤٤زاینی لەغەرناتە خەریکی داوو دەرمانی خەڵک بوەو بۆماوەیەکی زۆر لە دەزگای ئەبو یەعقوبدا پلەی وەزیریو پزیشکی هەبوەو لەساڵی١١٨٢ز پزیشکیەکەی دابە کوری روشدو خۆی کاری وەزارەتی دەکرد، کوڕی توفەیل لەپزیشکی، فەلسەفە، هۆنەو ئەستێرە ناسیدا نوسراوەی هەیەوگرینگترین مەبەستی هزرو فیکریو فەلسەفی بەوزەی خەیاڵ لێکداوەتەوەو شاکاری چریکەی زیندوی کوڕی بێداری بەدیهێناوە، کەلەبابەت سەبکو شێوەی نوسین بەرزترین تەبەلوری ئەندێشە لە سەر تاپای ئەودا خۆ دەنوێنێ.

ناوەرۆکی چریکەی زیندوی کوڕیبێداریەکێ لەگرینگترین مەبەستێکە تائێستا بەرەی مرۆڤ تێهەنگوتوە هەندێ لایانوایە کوڕی توفەیلو یستویەتی لەم

چریکەدا هەمیشەمانی نەفسی ناتیفەی ئینسان نیشان‌بدا کەماوەیەک‌بۆ گەیشتن بەپێگەیشتن‌و کەمالٚ لەلەش‌,کەلٚک وەردەگریٚ‌و هەلٚدەفریٚ‌و لەم‌دنیا دەچێتە دنیاییٚ دیکە، هەندیٚ ترلایان‌وایە، ویستویە: بەدو ریوایەت کە بنچینەی ئەو چریکەی پیٚدارِشتوە سەرەتای خلیقەتی ئینسان یاغوربەت‌و تەنهایی مرۆڤ یاپێوەندی نێوان تاک‌و کۆمەلٚ نیشان‌بداو یێژی سەرچاوەی کۆمەلٚ تاکە، یامەبەست چلۆنایەتی بەدەست هێنانی مەعریفەتە، کە مرۆڤ بەتەنیایی‌و لەکاژێرێکدا ناتوانیٚ لەحەقایق بگا، بیٚ ئەوەی لەژینگەیەکی هزری‌و فەرهەنگیدا بژی، هەندیٚ تر دەلٚێن: مەبەست کۆکردنەوەی دین‌و فەلسەفەو شەریعەتە پێکەوەو ئامێتەکردنی ئەوانە لەتەک یەکدیدا، دیارە ئەوهەموبیرو رایانە لەوچریکە، وەرگیراوەو پێکەوە دژنین.

کورِی توفەیل سەر هەلٚدانی ئینسانی بەدو جۆرگێرِاوەتەوە،یەکەم فەرز ئەوەیە کەمرۆڤ لەقورِی پوختە لەجزیری سەرەندیب لەولاٚتی هێندسەری هەلٚداوە، بەلاٚم چونکا ئەمەدژی بیروِرای هێندێکە، بیروِرای دوەم کە مرۆڤ لەدایەو باوە سەری هەلٚداوە، پەسەند کریاوە: بەکورتی بێژین: مەبەست لەم چریکە جوانە مەعریفەت‌و زانین‌و تێگەیشتنی ئینسانە، لەم چریکەدا لاسایی کردنەوەی دەنگ‌وز نازناو پەیدا بونی زمان، ئامادەکردنی جلک، خانولان، کەرستەی جەنگ‌و بەرگری، دۆزینەوەی ئاگر، مالٚی کردنی پەلەوەران‌و مەرِومالاٚت پوخت‌و پەزی خۆراک بۆهەر یەکە لەوانە دەورانیٚ لەمێژوی تەژی لەکەندوکۆسپی ئەنزان نیشان ئەدا.

چریکەی زیندوی کورِی بێدار شوێنیٚ زۆری لە نێو چینی خوێندەوار، بەتایبەت لەدنیای رۆژاوادا هەبوەو بەزمانی عبری، ئینگلیسی، فەرانسەوی، ئیسپانیایی، هولەندی، ئەلمانی، روسی، ئۆردۆ، فارسی وەرگێرِدراوەو لەچاپ دریاوە.

ئەبێ بزانین کە کوڕی توفەیل لەم چریکەدا لەهەندێ فیرانکۆو بیرێ زۆر لە حوکەما، لەفەلسەفەی نوێ ئەفلاتونی، فێرگەی فیساغورس، ئاینی چین، ئاینی هێندی، ئاینی زەردەشتی،کەڵکی وەرگرتوە.

نەخواردنی گۆشت، گیاخۆری، خۆپاراستن و خۆبێخەوش ڕاگرتن و هاودەنگ کردنی خۆی لەگەڵ کوراتی ئاسمانی نیشانەیەک لە فێرگەی فیساغورسە، زیندوی کوڕی بێدار تەنیا میوەی گەیو دەخواو تۆم و دانەکەی ئەچێنێ، بەدڵ پێی خۆشە هیچ کژو گیایەک بەهۆی ئەو تیا نەچێ.

لەدیتنی گڕی ئاور دین دینێ، جا هەر لەبەر ئەوە نایەڵێ بکوژێتەوە، ئەمە خۆی نیشان ئەدا کوڕی توفەیل بەدین و ڕێبازەکانی دینی و بەرچەی فێرگە جیاوازە فەلسەفی یەکان باش ناسیاوبوە.

بەقای نەفس و مەعریفەت: کوڕی توفەیل دەڵێ: زیندوی بێدار دڵی لەم دنیا هەڵکەندراوەو چوتە دنیای ئەقلانی و پەی بەخوا بردوە، جا بۆئەوەی بزانێ ئەم زانستەی لەکام وزەگیر هێناوە،هێزی ژنەوایی، بینایی، بۆیایی و چەشایی و ساوانی خۆی تاقی کردەوە، تێ گەیی کەئەوانە تەنیاجیسم و شتی وا دەرک ئەکەن و خەیاڵیش شتێ دەرک دەکا،کە تول و عەرز و عومقی هەبێ و ئەمانەش بۆجیسمن، وەکو چلۆن ئاو دەبێتە هەواو هەوا دەبێتە ئاو، گیا دەبێتە خاک، دەگۆردرێن و ئەم گۆڕانەش خۆی جۆرێ تیاچونە، بەڵام گیان کەجیسم نیە، خوای دەرک کردوەو تیاناچێ، مەعریفەت لەدورێگاوە بۆ مرۆڤ پێکدێ:

١ـ لەرێگای تێفکرین، ئەزمون و قیاسەوە.

٢ـ لەرێگای حەدس و ئیشراقەوە، کوڕی توفەیل لای وایە لەسەرەتاوە لەرێگای بەحس و نەزەرەوە بەحەقیقەت گەیوەو ئەوسا لەرێگای کەشف و دیدارەوە بەمەعریفەت گەیوە.

کوڕی توفەیل قسەیێ زۆر گرینگ ئەدرکێنیێو دەڵێ: فێربونی ئەو زانستانەو گەیشتن بەحەقیقەت بە(حُسْنِ ظَنّ)بەدەست دیێو لای‌وایە بەدەس هێنانی مەعریفەت لەریێ ئەقڵو تێفکرینەوە لەوەبانترە کە لەرێگای دینەوە بەدەس دیێ، جا لەبەر ئەوە پلەی زیندوی کوڕی بێدار لەئەبسال بەرزتر دائەنیێ، چونکا زیندوی کوڕی بێدار لەرێگای بیرو هزرەوە بەمەعریفەت گەیوە، کەچی ئەبسال لەرێبازی دینەوە تێ‌گەیوە.

ئامێتەکردنی فەلسەفەو دین: کوڕی توفەیل لەم چیرۆکەدا لەگرینگترین مەبەستی جێگای جیاوازی فەلسەفەو کەلام قسەی‌کردودە لەبابەت ئەوەی ساڵەهای‌ساڵە فەلاسیفەو موتەکەلمان دەمەقرەیانە، ئاخاوتوە، ئامێتە کردنی دین‌و فەلسەفە گرینگترین مەسەلەیەکە بەبیری بیرەوەراندا، رابردوەو هاتۆتە گۆڕو لەهیچ چاخ‌و خولێکدا لەبرەو ناکەوێ.

خوو ئەخلاق: بەبڕاوی کوڕی توفەیل بەر لەوەی ئەخلاق لەنەقڵەوە بێ لەئەقڵەوە سەرچاوە دەگریێو بەر لەوەپاڵ بدا بە کۆڕو کۆمەڵەوە، لەگەڵ خۆرسک‌و تەبیعەتدا پێوەندی هەیە.

لەروانگای ئەودا یەکیێ لەنۆینگەی نواندنی ئەخلاق‌و خوی چاک‌و پەسەند کراو ئەمەیە کەئینسان لەژیانیدا دەس درێژی بۆ خۆرسک نەکا، ئەولای وایە کە هەریەکە لە بونەوەران چ گیاو گژو گوڵو چ ئاژاڵو وڵسات غایەت‌و ئارمانجی تایبەتیان بۆ هەیە کە بە هۆی ئەوە لە بونەوەرانی دیکە جیا دەبنەوە، بۆ وێنە تەبیعەتی میوە ئەمەیە کە دوای روشت‌و هەڵدان، دەگا ئەوسا تۆم‌و دانەکەی لەزەویدا لەشۆینێکی شیاودا، دەرویێ، تا دوبارە گوڵو گیاو داری تازەو بەرو میوەییێ تازەبدا، بەمجۆرە هەرکاتێ ئینسان بەر لەوەی میوە بگا لەدارو بڕکەی بکاتەوە کاری دزیوو ناشیاوی ئەنجام داوە، چونکا نەی‌هێشتوە میوەکە بگاتە غایەتی

خۆی، هەروایە حوکمی کەسێ کەمیوەی گەیوبخوا، بەلاّم تۆو دانەکەی نەچێنیٚو توری هەلّدا، چونکا ئەمەیش دەبێتە هۆی ئەوە میوەکە، نەگاتە ئامانجی بەراستی خۆی.

هەروا یەکێ لەکردەوە ناشیرینو نارەواکان دێتە ژمار ئەگەر ئەنزان لەگیاو گوڵو میوەی کەم وێنەزۆر کەڵکوەر بگرێو هۆی تیاچونیان بەدی بێنێ.

بەمەدا دەرکەوت کەکوڕی توفەیل لە بابەت واتای ئەخلاقەوە لەگەڵ زۆرێ لەفەلاسیفەو حوکەما جیاوازی بیروڕای هەیەو هەمو سەرنجی خۆی بەرەو خوو ئەخلاقی خۆرسک راکێشاوە، بەبروای ئەو خوی قەرار دادی، خۆ بەخۆ غایەت نیە، بەڵکو واسیتەیە بوئامانجێ دیکە.

خەیاڵ: مەسەلەی خەیاڵو دنیای خەیاڵ لەروانگای کوڕی توفەیل: گرینگی یەکی تایبەتی بۆ هەیەو ئەوەی هانری کەربۆن: (HANRI - CORBIN)لە بابەت گرینگی وزەی خەیاڵو دنیای میسال رایگەیاندوە لە روانگای کوڕی توفەیلەوە زۆر گرینگو بناغەیی‌یە کە کوڕی توفەیل لەچریکەی زیندوی بێدار، بەیارمەتی وەرگرتن لەهێزی میسال، لەجیهانی خوو کردەوە، دەچێتە دنیای ژیریو ئەقڵەوە ئەو بۆگەیشتن بەدنیای ئەقڵ شیوو دەرەی خەیاڵی بڕیوەو مرۆڤی گیرۆدەی خۆرسکی، بەئەقڵی فەعّالەوە شەتەک داوە، لەروانگای ئەو حەکیمە خارایە(حەی)نیشانەی ئەقڵە، ئەقڵێوا پەرەدار، کە دەڵێوەتە نێوجیهانی خۆرسکو لەرێگای میسالەوە لەشێوازی جیاجیاو خونجاوەوە تیشکو رەنگی داوەتەوە، کوڕی توفەیل باوەکو لەفەیلەسوفانەو عالترین مەبەستی فەلسەفەیشی هێناوەتە گۆڕو لەوزەی خەیاڵو وێنە،کەڵکی وەرگرتوەو لەهێم دانانی ئەم چریکە لەهەمو جۆرە زانستو ...کەڵکی وەرگرتوە، «بێدار»یش نیشانەیەکە لە خوا.

لاسایی دەنگو زمان: زیندوی کوڕی بێدار لەو جزیرەدا گوێی داوەتە، دەنگی

مەلو ئاژاڵو داعبای کێوی، زۆر زیرەکانە، وێنەی دەنگی ئەوانەی دوپاتە کردۆتەوە، بەڵام دوای ناسیاو بون لەگەڵ ئەبسال ئاخافتن فێربوە، ئەبسال باشترین شێوەی بۆ فێربون بەکار بردوەو لەماوەیەکی کەمدا قسەکردنی فێرکردوە، بەمجۆرە هەرشتێکی دەدی بە ئیشارە بەزیندوی کوڕی بێداری نیشان دەداو بەزمان ناوی دەبردو دوپاتەی دەکردەوەو دەبو زیندوی کوری بیداریش ئەونەی بیێ‌و بیلێتەوە تافێری بێ‌و ئەوەبو، لەماوەیەکی بەرتەسکا پەیڤینو وتوویژی لەگەڵ خەڵکدا پێ‌فێر کرد.

زمانو هزر: زۆرێ لەزانایان باوەریان وایە کە تێفکرینو بیرکردنەوە، بەبێ زمانی ناشێ‌و بیرو هزری مرۆڤ لەقاڵبی واژەو وتەدا دێتەدی، کەچی کوری توفەیل لای‌وایە تێفکرینو ئەندێشە بێ‌واسیتەی زمان هەیەو دێتەدی‌و لەلابەلای چریکەی زیندوی کوڕی بێدار، بەراشکاوی رای‌کەیاندوە کە: ئەنزان ئەتوانێ لەرێگای ئەزمونەوە، بێ واژەو بەبێ قسە رازو نهێنی خۆرسک کەشف بکا، هەر وەکو لەرێی تێفکرینو هزرەوە، ئەتوانێ بەرازو رەمزی دنیای ئەقڵ پەی بباو لەگەڵ بونەوەرانی رۆحانی‌و جیهانی مەلەکوتی خوبگرێ، لەوە دەچێ ئەمەی لەئیمام محەمەدغەزالی وەرگرتبێ چونکا غەزالی لە موستەسفا لاپەرەی ٢١ فەرمویەتی: کەسانێ کە لەسەرەتاوە، واتاو مەعنا لەمێشکی خۆیان جێگیر دەکەن‌و ئەوسا واژەی بۆ دائەنێن رێنوینو رزگارن‌و ئەمەیش دەچێتەوە سەرکەلامی نەفسی لەبیرو رای ئەشعەریدا، ئەبێ بزانین بەر لەکوری توفەیل‌و ئیمام غەزالی، بوعەلی سینا باوەری بەئاگادار بون، بەبێ واژەو وتە هەبوەو لەفەرزی ئینسانی «موعەلەق»دیانی بەوەدا ناوە، ئینسانی موعەلەقی بوعەلی سینا زانستو زانینەکەی حوزوریە، واتای حوصولی‌و صورتی زیهنیی بۆ نیە، کەچی ئەوەی کوری توفەیل لەم چریکەدا رای گەیاندوە لەزانینو زانستی حوزوری نایەتە ژمار، زیندوی کوری بێدار کەقارەمانی ئەم

چیرۆکەیە بەر لەوەی کە لەگەڵ ئەبسال ناسیاو بێ‌و زمانی‌و تـوێـژ لەو فـێربێ، لەرێگای تێفکرین، بێ واژەو وتە، لەحەقیقەتێ زۆرگەیشتبو، جا دوای ناسیاو بون‌و زمان فێربون تێ‌دەگا، ئەوەی بەتێکفرین فێری بوە، لەگەڵ ئەوەی ئەبسال لەبابەت دین‌و شەریعەتەوە رای گەیاندوە بەرابەرە.

کشـان بۆلای‌باوەری موعتەزیلە: کـوڕی تـوفەیل بـەبزۆزی لەسـفەتی خـوادا بەعەینییەتی سفەت بۆ زاتی خوا لەباوەری موعتەزیلە لایەنگری دەکـاو لەگـەڵ ئەبوهوزەیل عەلافدا هاو دەنگەو لەمەیشدا کەزیندوی کوڕی بێدار لەم چریکەدا لەحـــەقیقەتگەلێ ئـــەگـا، کـەپێغەمبەران لەلای خـواوە هێنـاویانەو بەخەڵکیـان راگەیاندوە لەگەڵ بڕوای موعتەزیلە، یەکدەگرنەوەو موعتەزیلە بەئەصالەتی ئەقڵ باوەریان هەیەو قسە لەشەریعەتی ئەقڵ دەکەن.

نوکتە: ئەم‌چریکە شیرین‌و قوڵ‌و جوانە تـەژیە لە قسـەی رازاوەی فـێرکردن‌و بارهێنان چ لەریسالەی کوڕی سینا یالەچیرۆکی زیقەرنەین یا لە سەنەم یـالەهی پاشاوکچەکەی یالەشادەماری چیرۆکی موساو داراو نمرود، وەرگیرابێ، لەبابەت تـوێژانـەوەی فـەلسەفی‌و عیرفـانی، زانسـتی‌و زانـینی‌و شـێوەی‌شێوایـێ کـە بۆلێکدانەوەی زانینی خۆرسک، خواناسی‌و دۆزیینەوەی حەقیقەت لەم‌چریکەدا گیراوەتە بەرچاو کەموسکەیەک لەگرینگی ئەمەکەم ناکاتەوە، کە بەشاباڵی هزرو فیکر لەدنیای مەحسوسەوە فریوەتە، دنیای ژیرو مـەعقول‌و بەچـاوی عیرفـان‌و شهود گەیوەتەلەقای مەعبود.

لەبیرمە باوکم(مەلائیبراهـیم ـ غـەرقی رەحـمەتی خـوا بـێ) بـۆی‌گێڕامـەوە فەرموی: لەمەهاباد (فەقێ) بوم رۆژیکیان مەلارەحمانی گـەورە نـەوەی مـەلای (یایێ) مامۆستای فێرگەی مزگەوتی سورکەزانایەکی گەورەبو، فەرموی: مەلابرایم

چریک یەکی فەلسەفیو عیرفانی باشم دۆزیوەتەوە رۆژێک وەرە بەتەنیا دو بەدوبین، بۆت دەگێرمەوە، منیش چەنجار بەتەنیا لەماڵو لەمزگەوت چومە لای بەڵکو بۆم بگێرێتە، بەڵام بوزی نەخوارد.

ئێستاو ئێستاش بۆم رون نەبوەوە کە ئایا خوالێخۆشبو مەلارەحمان چریکەی (ابن‌طفیل)ی ئەندەلوسی یاهی (ابن‌سینا) یا داستانی سەلامانو ئەبسالی جامی یاهی شێخی ئیشراقی دیو کە دەرەتان نەبو کە بۆمنی بگێرێتەوە.

منیش هەر لەو سەر دەمەدا کەوتمە بیری ئەوە کە ئەوداستانە پەیدا بکەم، لەزانکۆی تاران کە لەسەر چاوە دەگەرام تاپایان نامەی فەوقی لیسانسەکەم، بنوسم لەپەرلانەی زانکۆی تاران تەرجەمەی ریسالەی تەیری کوری سیناو غوربەی غەریبەی شێخی ئیشراقو ریسالەی کوری سیناو تەمسیلیعیرفانی بەتەحقیقی کربۆن (H.CORBIN)ئیشاراتو تەنبیهاتی کوری سیناکەئاماژەی بۆ چیرۆکی سەلامانو ئەبسال تێدایە، هەروا چیرۆکی سەلامانو ئەبسالی جامیو کتێبێ، کە هەرسێ ریسالەی (حَیِّ بنِ یَقْظَانِ) اِبْن سیناو اِبْن طُفَیْلو شێخی ئیشراق کەلەلایەن ئەحمەد ئەمین بەسەرتاییْ جوانەوە لە میصر لە۱۹۵۲ زاینی لەچاپدراون، بەختەوەرانە ئەوانەم دۆزیەوەو لەخۆشیا باڵمگرتو لە روی ئەوانەوە (حَیِّ بنِ یَقْظَانِ) کوری توفەیلم بەهەردو ریوایەتەوە، هێنا سەرزمانی کوردی، بەڵام چونکا نوسینگەی بلاوکردنەوەی فەرهەنگی ئیسلامی بەم چاپە جوانە، بەڵێنیدا، ئەومان راگرتو ئەمەمان، دابەچاپ. محەمەد صاڵح ئیبراهیمی محەمەدی(شەپۆل)۲۳شەعبان ۱٤۱۲مانگیو ۸/۱۲/۱۳۷۰یهەتاویو ۲۷فوریەی ۱۹۹۲زاینی تاران.

دەگێرنەوە لە هێند جزیرێک بوە بەناوی سەرەندیب زۆرپانو بەرین، پڕ لەشینایی و ئاوەدان، کەخەڵکی لەوێدا دەژیان میری ئەوێ کە جوامێرێ بەغیرەت بو خوشکێکی هەبو، نەی دەهێشت شوبکا خوشکیش لەبنەوە شوی کرد بە (بێدار) کە لەخزمانی خۆی بووکورێکی لەو بو بەناوی (زیندو) بەڵام لە ترسی میر زاروکی لەشیری مەمکی تێرکردو نایە نێو قرتاڵەیەکو سەرەکەی توند بەستو بردیە دەم بەستێنی زەریا لەحاڵێکدا دڵی تەژیو پڕبو لە خۆشەویستی زاروکو ترسو دڵە خورپە لەدواڕۆژی منداڵەکەی ناچار ئەوی دابەدەم ئاوی دەریاداو گەڕاوە، بەڵام پەژارەی جیابونەوە لەمنداڵەکەی ئاراو قارای لێ هەڵگرت، هەر هاواری لەخوا دەکردو دەیوت:

خودایا خۆت ئەو کورەت دامێ، لەتاریکی بزدا رۆزیتداو پاراستت، ئێستایش هەر بە تۆی دەسپێرم.

ئاوی زەریا قرتاڵەی بەزاروکەوە لولداو بردی، شەپۆلی ئاوەکە، ئەوەی رفاندو گەیاندیە جزیرێ تر کە لەوبەر بو. ئەم جزیرە لەخەتی ئیستیوادا بوو لێڕو لێڕەوارێ زۆر پڕداری هەبو کەسەرو پژیان لێک ئاڵابو، تێک سڕمابون، هەوایێ مام ناوەندو خۆشی هەبو.

لەناکاو شەپۆلی دەریا دەسی کرد بەکەف چڕین، قرتاڵەی بەزاروکەوە خستە سەر لمی بەستێنی زەریاو گرێی قرتاڵەکە، بەرە بەرە لێک رەوینەوە منداڵەکەش کە برسیەتی زۆری بۆ هێنا بو دەسی کرد بەواقە واقوزمی زمی و ناڵاندن.

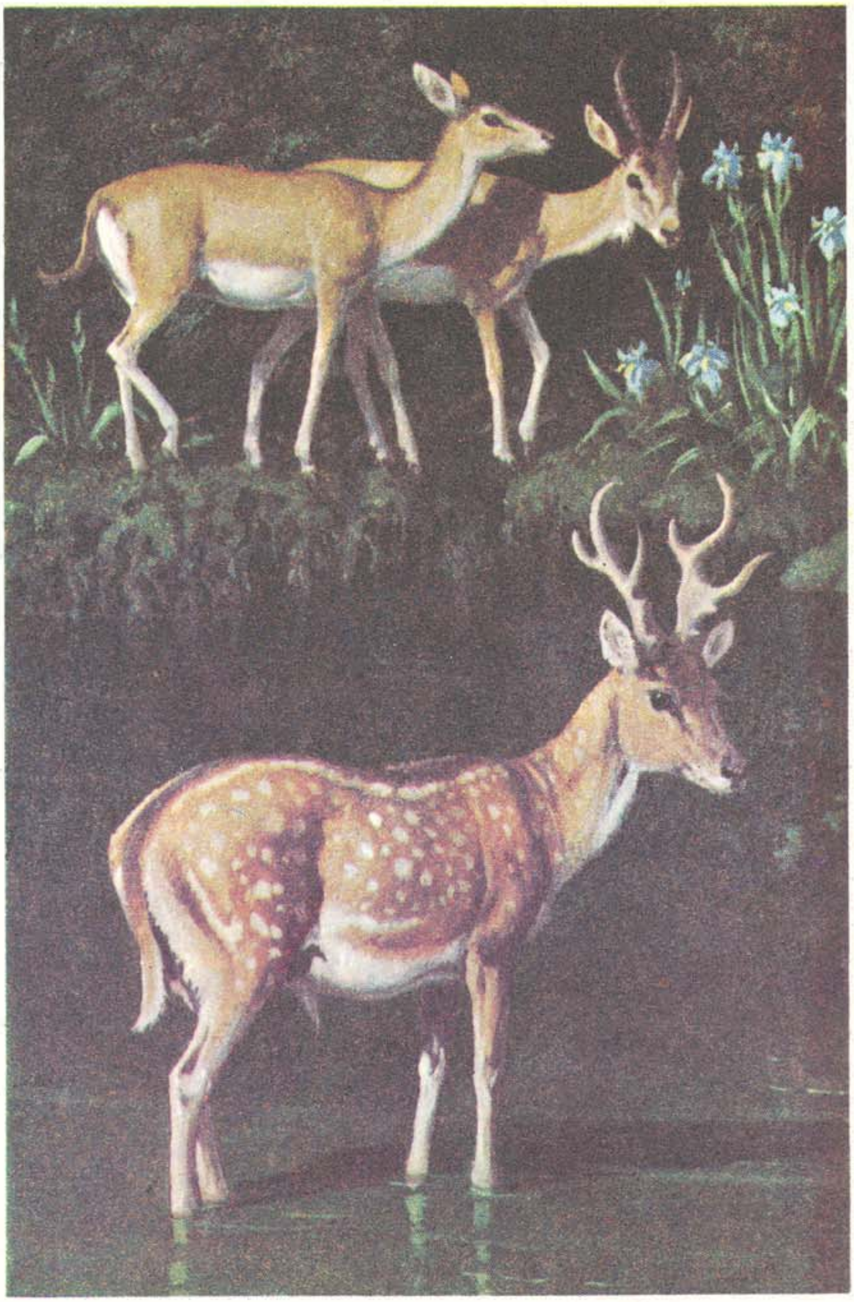

دەنگی گریانو نالاْندنی زاروک گەیشتە گوێی ئاسکە مێیەک، کە بێچولەکەی خوێ لەکیس چبو.

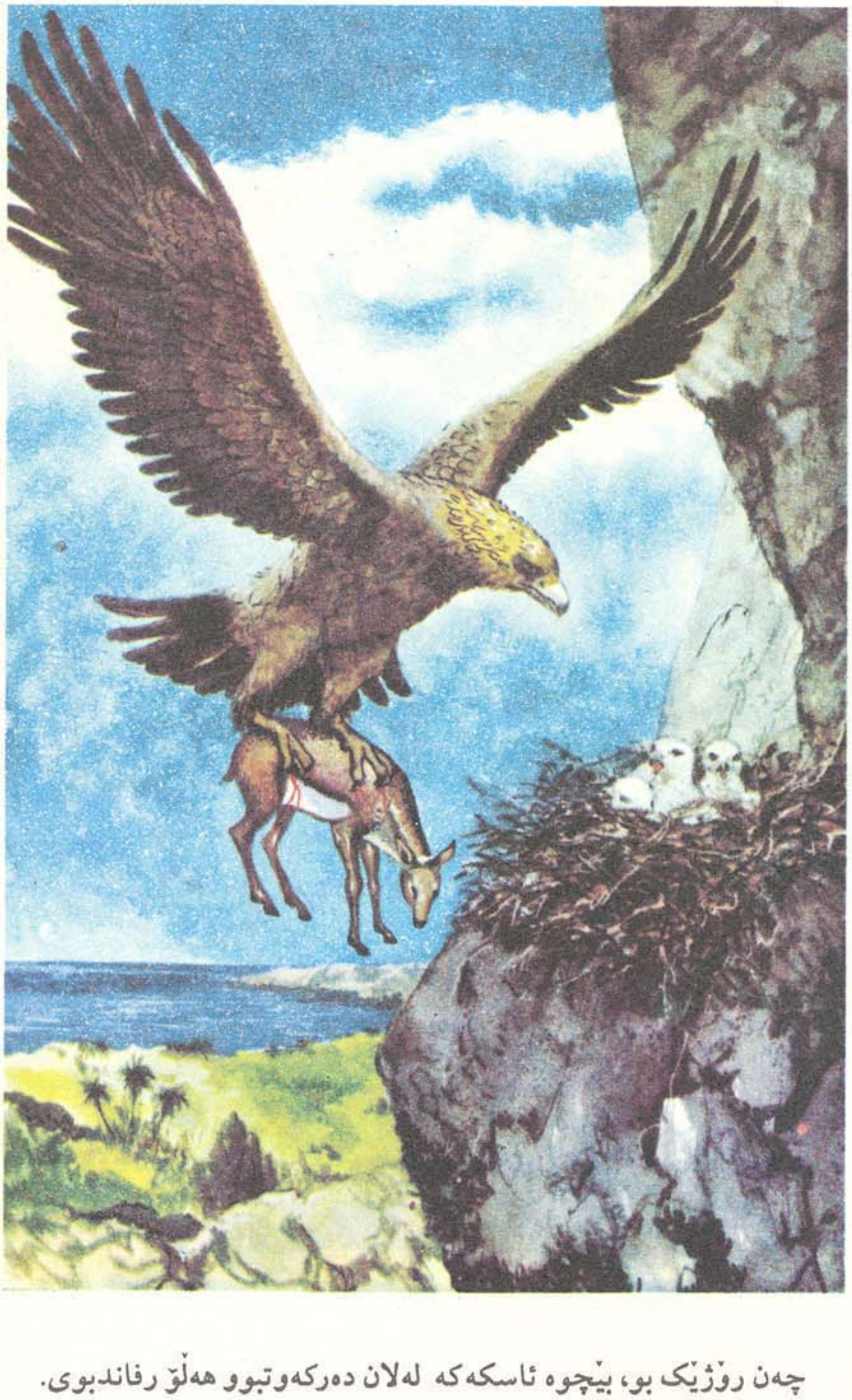

چەن رۆژێک بو، بێچوە ئاسکەکە لەلان دەرکەوتبوو هەڵۆ رفاندبوی.

ئاسکە بێچوبراوەکە بەدەنگی منداڵەکەوە چو، بەسمی خۆی چیلکەو شوڵەکانی قرتاڵەکەی لێک کردوە چاوی بەمنداڵێ کەوت.

ئاسکەمێیەکە روحمی بزوتو مەمکی شۆرکردە نێو زاری منداڵەکەو تێر تێری کرد لەشیری گوانیو لەجیاتی ئاسکۆڵەکەی خۆی، شیری پێ ئەدا ئاگاداریبوو لێدور نەدەکەوتەوە.

ئاسکەکە شیری زیادی کرد، بەجۆرێکیوا کەئەوزاروکەی تێر دەکرد. ئەو منداڵەش وەها خوی بەو ئاسکەوە گرت، هەرکاتێ درەنگ بهاتایێ منداڵەکە دەستی دەکرد بەزاقو زوقو گریان.

بەختەوەرانە لەو جزیرەدا درندەو گەزندە نەبو. منداڵەکە، کەم کەم گەورە بوو دیانی دەرهێناو پیێ گرتوو بەدوێ ئاسکەکەدا دەرۆی. ئاسکە مێوەکە، منداڵەکەی زۆر خۆش دەویست و زیندوی کوری بێداری لەگەڵ خۆی دەبردە بندار میوەکانو میوەی شیرینو گەیو، کە وەری بونە بن دارەکان، نیشانی ئەدا تا بیخوا،

هەرکاتێ تینوی بوایێ دەیبردە سەر چۆمەلەئاو، لە گرمای رۆژا، دەی کێشا بن سیبەرو لەکاتی سەرمادا گەرم رای دەگرت.

منداڵەکە گەورەبوو لەدەنگو باڵەی ئاسکو جیکەو ئاوازی پەلەوەرانو دەنگی ئاژاڵو جرو جانەوەران لاسایی دەکردەوەو لەتەک ئاژەڵەکان خوی گرتبو.

کوری بێدار ئەی دی کەمەلو ئاژەڵەکان خوریو مویان هەیەو لەهێرشو راکردندا خێران، زۆربەیان چەکی پێداویستی وەک: شاخ، چزە، سم، دندوکو چنگاڵیان هەیە، بەڵام خۆی روتەو بێچەکەو لەراکردنو هێرشدا چالاکو خێرانیە جاکاتێ تێ دەگەیی کە ئاژەڵەکان لەخواردنی میوە لەو زیرەکترنو بەشەکەی ئەویش دەرفێننو دەیخۆنو ئەویش ناتوانێ دیفاع لەخۆی بکا یا لەبەریان رابکا لەم بابەتەوە دەچوە بیرو خەیاڵەوەو هەستی بەزەبونیو بێتینی دەکردو خەفەت گەشت گیانو لەشی دائەگرت.

کوڕی بێدار پێ لەحەوت سالە دانا، بەزیرەکی لە بەرگ و گەڵای داران پۆشاکی بۆ خۆی سازدا و لەلقەداریش، دارەدەستێکی بۆ خۆی دروست کرد تا لەراست هێرشی دڕندەو گەزندە، دیفاعی لەخۆی پێ بکا لێرەوە کەم کەم بەدەس و بازۆڵەی خۆی هیوای زیاتربو چونکا دەیدی کە دەستی لەدەستی ئاژاڵ کاراترە.

ئاسکەمێ یەکە مرد

ئاسکە مێوەکەلەکەمی‌داو لەڕ بو لەپڕا مرد.

کوڕی بێدار لەمردنی ئاسکە مێوەکە وەها پەشێوا لەوانەبو بمرێ، هەرچی هەرای‌لێکرد، بالەی نەهات، کەوتە لێکۆڵینەوە تابزانێ هۆی مردنی ئەو ئاسکە چبو؟ روانیە گشت ئەندامی، هەموی ساغ هاتە بەرچاو هات بەمێشکیدا کە ئەو ئەندامە ئەبێ لەناو لەشیدا بێ جالەبەر ئەوە بە بەردێ تیژ سینگی ئاسکە مێوەکەی هەڵدری گەرا گەرا تا لەلای چەپەوە دڵو قەلبی دۆزیەوە، تێ گەیی‌کە بەگشت لەش و لاری پێوەندی هەیە زانی کە لەکارکەوتنی ئەوە، بۆتە هۆی مەرگی ئاسکەکە.

جا کاتێ زانی کە ئەو دڵە ئیتر وەک جاران ناکەوێتەوە کار تێ‌گەیی کە لەش بێ ئەوە، بێ بایەخە، بیری بەرەو لای ئەو شتە کشا کە ماوەیەک لە نێو لەشدایەو لەدواییدا، لە لەش دەر ئەچێ.

دەسی لە لەش بەردا، زانی ئەو هەموە جم و جوڵەو ئەو شیردانە لەو شتەوە سەرچاوەی گرتبو کە لەوێ نەماوەو لەنێو لەش هەڵفریوە.

ماوەیەکی زۆر لە هەمو جۆرە ئاژاڵ و گوڵ و گیای کۆڵییەوە تاباش بزانێ ئەوەی لەش دەگێڕێ چییە؟

ساڵەهای ساڵ لە بەستێنی ئەو دورگە، لەشت کۆڵییەوە تا ئاژاڵێ وەک خۆی پەیدا بکا، هەروەک ئاژاڵ و گژو گیا لف‌یان هەیە؛ئەویش لفێ بۆ خۆی پەیدا بکا، بەڵام وێنەو لفی خۆی بۆ پەیدا نەبو.

کاتێ دەی روانی وای‌دەزانی کەتەواوی دنیا، تەنیا ئەو شوێنەیە کە ئاودەوری گرتوەو چتێ‌دیکە وجودی‌نیە.

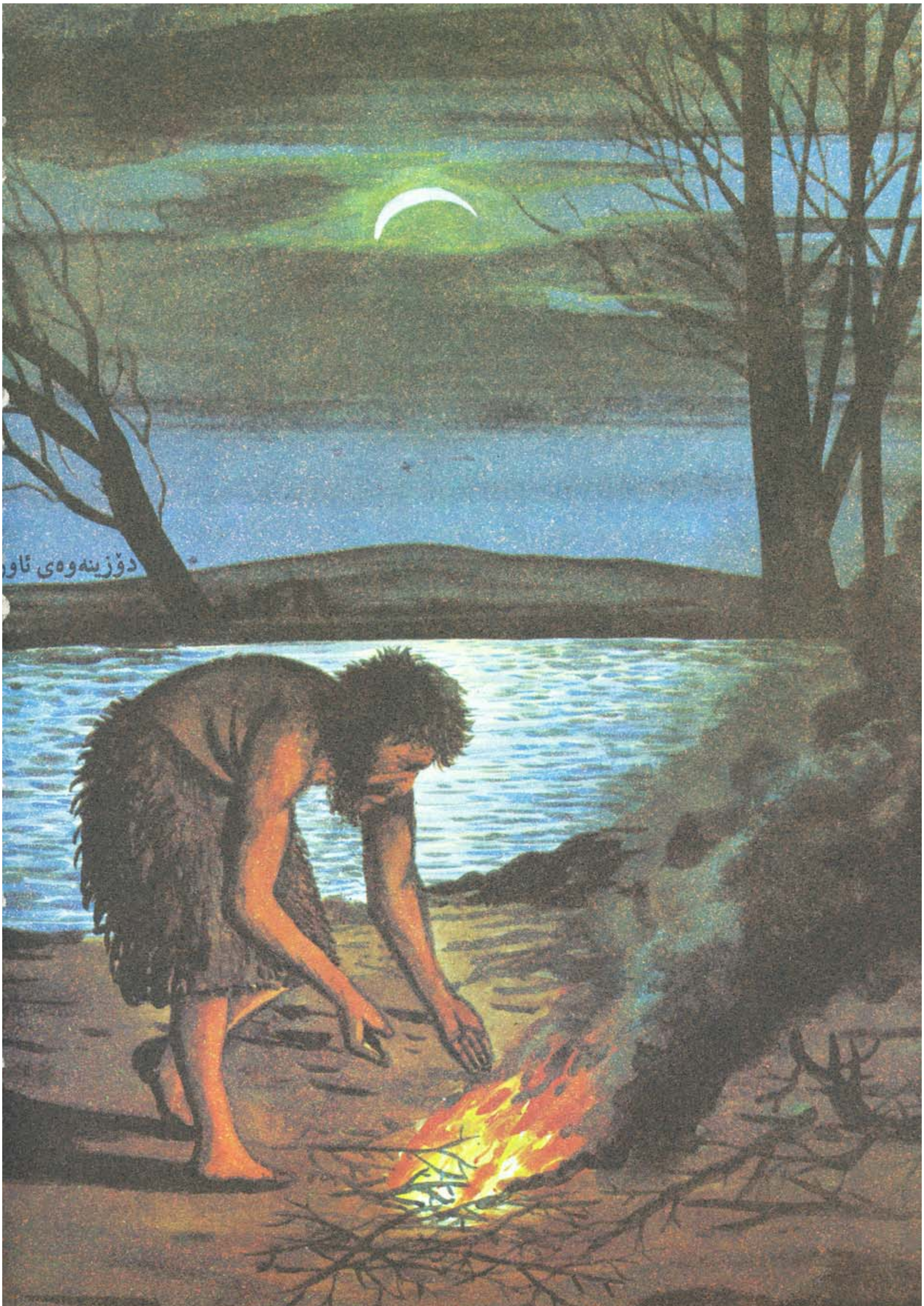
دۆزینەوەی

ڕۆژێک لەنێو جەگەنو قامیشەلانێکدا ئاگرێک هەڵکرا، کاتێ زیندوی کوڕی بێدار ئەو دیمەنەیدی واقی وڕماو تەماشای دەکردو وردەوردە چوە نێزیکیو ڕوانی کە ئاورەکە ئەملاو لای خۆی ڕوناک کردۆتەوەو هەمو ئەوگژوگیاو جەگەنو دارو چڕپیانەی دەورو بەری خۆی دەسوتێنێ، زۆر نەترسانە دەستی برد پۆلویێ ئاگر، هەڵگرێ، دەستی سوتا، بیری کردەوە چ بکا، ئەوسا دەستی برد داری کەسەرەکەی ئاگری،گرتبو بنەکەی گرتو هەڵیگرتو بردیە خانوچکەی، خۆیو تێکۆشا بەهۆی گۆینیو گەراڵکو چاڵوکو دارو گژو گیا نەیەڵێ بکوژێتەوە تالەگەرماو ڕوناکی ئەوە کەڵک وەربگرێ.

کوڕی زیندوی بێدار زۆر چتی بەئاگرەکە تاقیکردەوە، بۆ وێنە ماسی لە سەرئاگر دانا بۆنی برژان هات بەلوتیداو ئارەزوی بزوت، کەمێ لەو ماسیە برژاوەی خوارد، زۆری پێ خوشبو، لەوە بەدوا، گۆشتی بەکاڵی نەدەخوارد.

زیندوی کوڕی بێدار ئۆگری ئاگربو، لایوابو باشترین چتە کە تائێستا گیرهاتوە.

ئەوەی سەرنجی ڕاکێشا ئەوەبو کەگڕی ئاگر هەر بە ڕەو ژور هەڵدەکشا، بیری کردەوەو هات بەدڵیا کە دەبێ دڵی ئاسکە مێوەکەیش چو بێتە سەرێ.

وەئەم بیرە لەدڵیا خونجا چونکا ئەیدی کە ئاژاڵەکان لەسەردەمی ژیاندا لەشیان گەرمەوکەچی دوای مردن سارد ئەبنەوە.

لەوە بەدوا لەبابەت ئەندامەکانی دیکەی ئاژاڵەوەو پێوەندی ئەوانە لەگەڵ یەکتر، بەکوڵینەوە لەئەندامی دڵو دەرونی ئەوانە هەر وەک زانایانی زانستی خۆرسک زۆرشتی لەبابەت ڕازو نهێنی، ئافەرینشەوە بۆ دەرکەوت. وەبۆی ڕون بوەوە کە هەر یەکە لەئاژاڵەکان هەر چەندە لە ڕوانگای ئەندام، حەواس وحەرەکەتەوە زۆرنو لێکجیان بەلام هەمو بەهۆی ئەو ڕۆحەکە لەیەکجێگاوە، سەرچاوە دەگرێ خێوی ڕاستییەکنو لەوێوە ئەبنە ئەندامی جیاجیاو هەمو ئەندامەکان یاخزمەتکاری ئەون یاژیانی خۆیان لەو، وەر دەگرنو دەیدەن بەئەندامەکانی تر.

ڕۆح یاگیان لە بەرێوە بردنی لەشدا، هەر وەکو کەسێکە، بەچەکەمەنی یەکی، تەواو، دەچێتە جەنگی دوژمنو دەکەوێتە ڕاو، لەزەریاو بەژدا، هەر وەک مرۆڤ چەکی جۆراو جۆر بەکار ئەبا؛گیانی ئاژاڵیش یەکێکە، بەلام هەر کاتێ کارەکەی بەهۆی چاو بێ دیتنە، بەکەپو بێ بۆنکردنە، بەزمان بێ چێشتنە، بەهۆی پێست بێ لەمسو ساوانییە، ئەندامەکانی دیکەیش هەروان...

هەرکاتێ یەکێ لەئەندامەکان،گیان بدەن لەکار دەکەونو هەر وەکو کەرەستەیێ بێکارەیان لێدێ، ئەگەر گیانیش دەرچو، ئەوە مەرگی لەشولارە.

زیندوی کوڕی بێدار کە بیری گەیشتە ئێرە، پێی نابوە تافی بیستو یەکسالانە ئامادە بو، بۆکارکردنی هۆی ژینو ژیان.